

OPOMÍJENÁ ARCHEOLOGIE 2007 – 2008
NEGLECTED ARCHAEOLOGY 2007 – 2008

Redigovali / Edited by
Petr Krištuf – Pavel Vařeka

Zpráva o výsledcích výzkumu areálů předhradí vrcholně-pozdně středověkých hradů v roce 2008

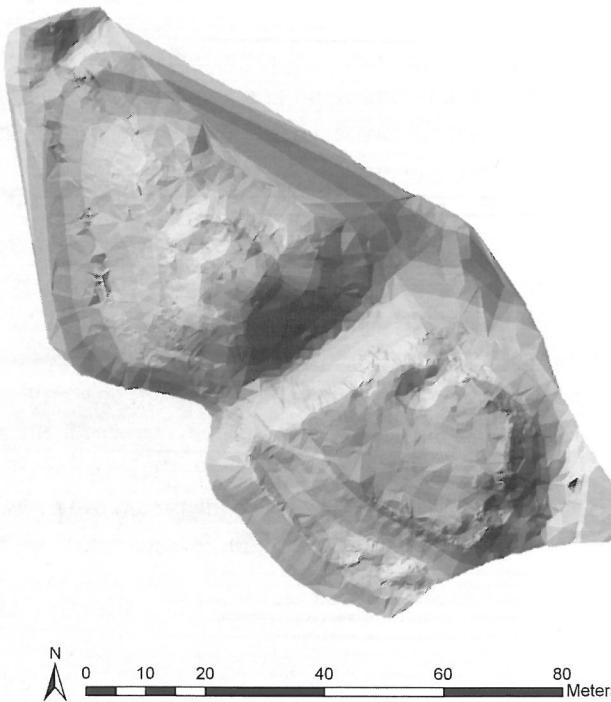
A report on the results of research of areas of baileys of high/late medieval castles in 2008

Josef Hložek

1. Úvod

Cílem výzkumu předhradí vrcholně – pozdně středověkých hradů v Čechách, realizovaného v rámci výzkumného záměru Katedry archeologie FF ZČU v Plzni „Opomíjená archeologie“, bylo shromáždění základního korpusu dat umožňujícího komplexní hodnocení této, prozatím v české i evropské literatuře relativně méně diskutované problematiky (k tomuto tématu např. Durdík 1983, Durdík 2004, Fridrich 2004, Hložek 2006, Meyer 2004). Účelem této části výzkumného záměru je hodnocení většího počtu předhradí vrcholně-pozdně středověkých hradů jak z hlediska jejich časových a prostorových vztahů k dalším částem hradních dispozic, tak z hlediska jejich formální struktury. Mezi nejzásadnější téma spojená s problematikou předhradí pak patří hodnocení teoretických a metodologických aspektů jejich výzkumu, dokumentace spektra komponent (k tomuto tématu Neustupný 1994, 248–249) a archeologických situací, které je možné v jejich rámci dokumentovat a sledování možného vlivu společenských a hospodářských změn 15. století na jejich podobu a prostorovou strukturu.

Pozornost prozatím uniká rovněž hodnocení transformačních procesů (k této problematice Neustupný 1986, 527–531), které formovaly jednotlivé části hradních areálů po zániku jejich primární funkce, podobně jako otázky spojené s terminologickou nejednoznačností, týkající se mnohdy jak jednotlivých částí hradních dispozic, tak dalších, s hradním organizmem souvisejících opevněních, či lehceji vymezených ploch. V rámci hodnocení

Obr. 1. Čejchanov (okr. Benešov). 3D model terénních reliktů hradu.

Fig. 1. Čejchanov (Benešov District). 3D model of field relics of the castle.

Josef Hložek

Zpráva o výsledcích výzkumu areálů předhradí ...

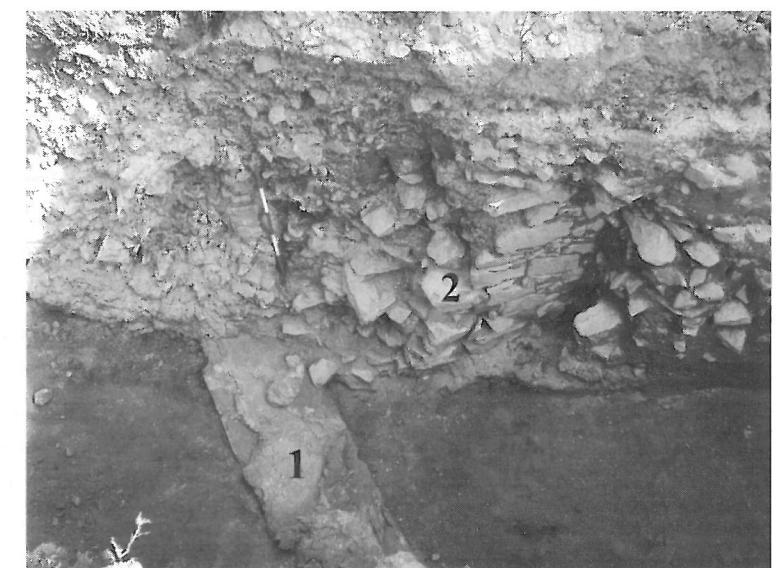
jednotlivých lokalit je pořizována kvalitní dokumentace nejen pro potřeby řešení konkrétních, v rámci výzkumného záměru kladených otázek, ale také pro potřeby archeologické památkové péče.

2. Přístup a metody

Metoda výzkumu byla v zásadě podmíněna stupněm dokumentace jednotlivých lokalit. Postupně bylo u hodnocených objektů přistoupeno k novému podrobnému geodetickému zaměření pomocí totální stanice Leica TCR 407, kombinovaného s dalšími nedestruktivními nebo jen velmi málo destruktivními metodami výzkumu, zahrnujícími povrchový průzkum, dokumentaci v terénu patrných reliéfních tvarů, povrchové sběry, nebo průzkum velmi omezených polygonů pomocí detektoru kovů. V rámci dispozic hradů Chvatěruby a Zlenice byl ve spolupráci s Romanem Křivánkem z Archeologického ústavu AV ČR v. v. i. proveden geofyzikální průzkum. Na hradech Pořešín a Zlenice pak bylo k řešení výše nastíněných otázek využito probíhajících předstihových záchranných archeologických výzkumů realizovaných Archeologickým ústavem AV ČR v. v. i. pod vedením Tomáše Durdíka v souvislosti s jejich památkovými úpravami. Řešení této části výzkumného záměru se podařilo propojit s univerzitní výukou. Na realizaci většiny dokumentačních prací se v rámci terénních aktivit podíleli studenti Katedry archeologie FF ZČU v Plzni.

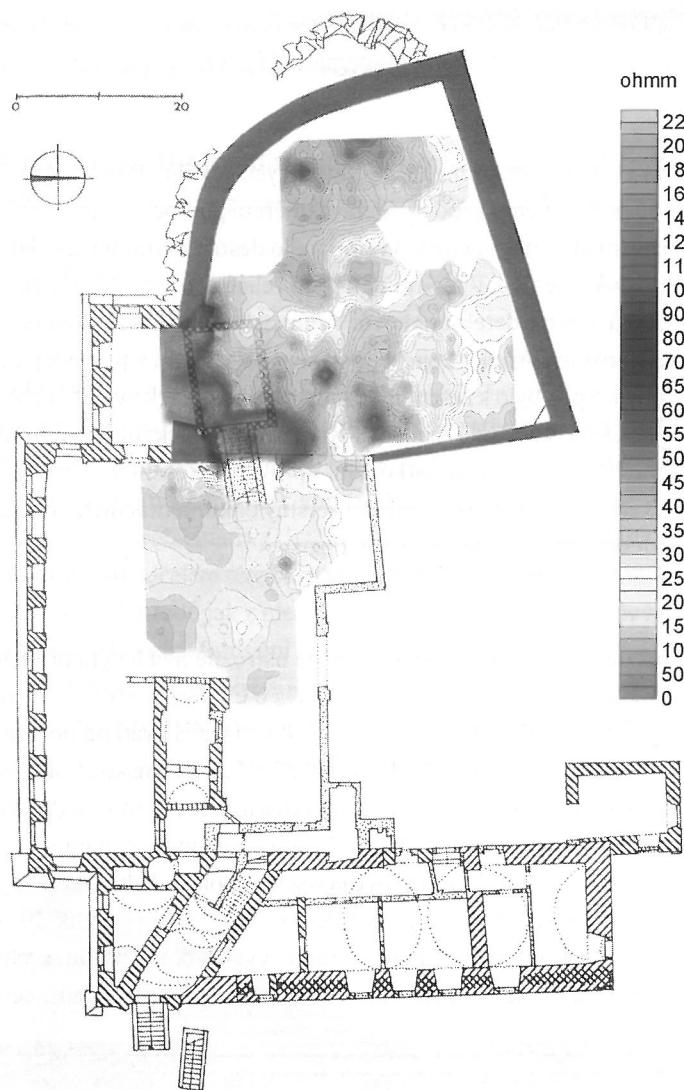
2. 1. Čejchanov (okr. Benešov)

Hrad Čejchanov, označovaný též jako Hrádek, nebo Čejchanův hrádek leží na ostrožně nad levým břehem Sázavy na katastru obce Komorní Hrádek okr. Benešov. První písemná zpráva o existenci hradu pochází z roku 1318. V roce 1356 je připomínán Čejchan z Hrádku. Po pánech z Hrádku získává hrad na počátku 15. století Jan Zoul z Ostředka. Roku 1404 je Jan Zoul, jako vůdce lapků na hradě obležen zemskou hotovostí pod vedením arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Házmburka. Hrad byl dobyt, zbořen a již nebyl obnoven (Sedláček 1927, 98). Plošně nevelký dvojdílný hrad se sestával z pětiúhelného, příkopem a valem zajištěného předhradí a hradního jádra, jehož zástavbu tvořila mohutná čtverhranná obytná věž. Z typologického hlediska je hrad Čejchanov jednodušší variantou hradu donjonového typu první poloviny 14. století (Durdík 1977, 225). Význam hradu však nespočívá pouze v jeho nezastupitelné pozici v rámci vývoje české hradní architektury. Při zjišťovacím výzkumu v areálu předhradí v roce 1974 (Durdík 1980a) byl získán neobyčejně cenný kalibrační soubor keramiky 14. a počátku 15. století pro oblast východní části středních Čech (Durdík 1980b). V říjnu 2008 proběhalo, ve spolupráci se školícím a vzdělávacím střediskem Ministerstva obrany na Komorním hrádku geodetické zaměření hra-

Obr. 2. Chvatěruby (okr. Mělník). Sonda č. 1; 1 – koruna parkánové zdi, 2 – pozůstatky mladší zástavby parkánu (foto: autor).

Fig. 2. Chvatěruby (Mělník District). Test pit No. 1; 1 – coping of the outer ward wall, 2 – remnants of later development in the outer ward (photo: author).

Obr. 3. Chvatěruby (okr. Mělník). Výsledky geofyzikálního měření metodou symetrického odporového profilování v areálu jádra hradu (podle Hložek – Křivánek, v tisku).

Fig. 3. Chvatěruby (Mělník District). Results of geophysical measurement with the method of symmetric resistivity profiling in the area of the core of the castle (after Hložek – Křivánek, forthcoming).

du (obr. 1) a povrchové sběry, které doplnily kolekci keramiky získanou T. Durdíkem při sondáži v roce 1974.

2.2. Chvatěruby (okr. Mělník)

Mladšími úpravami silně postižený hradní areál se nachází na pravém břehu Vltavy v blízkosti brodu patrného ještě na I. vojenském mapování z let 1764–1768. Doposud získané poznatky o původní podobě hradu a jeho vývoji jsou značně torzovité. Nejstarší zmínka o Chvatěrubech představuje predikát Rudigera z Chvatěrub (1219 – 1222). Již v té době tak můžeme patrně v okolí kostela sv. Petra a Pavla (Žižka 1995) předpokládat

starší šlechtické sídlo. Vlastní hrad je poprvé připomínán k roku 1366, kdy byl v majetku pražského měšťana Jakeše Bolka z rodu Velfoviců. Na přelomu 14. a 15. století byl hrad v držení Zajíců z Házmburka. V roce 1467 byl hrad oblézen a dobyt vojskem Jiřího z Poděbrad a následně pak darován Oldřichovi Bradáčovi z Kutné Hory, který hrad zastavil Starému Městu pražskému. Nedlouho po prvním darování daruje Jiří z Poděbrad hrad Řehořovi z Heimburka. Vzniklé spory se urovnaly až návratem Řehoře z Heimburka do Saska. Po opravě hradu v roce 1471 postupují Staroměstští hrad Šárovcům ze Šárova. Na počátku 16. století se hrad stává majetkem Chvatěrubsckých z Lestkova. Po roce 1567 byl hrad přestavěn Janem z Valdštejna na renesanční zámek, který byl za třicetileté války těžce poškozen. Impozantní přestavba zámku z konce druhého desetiletí 18. století nebyla dokončena (Sedláček 1927, 271–272; Langer – Líbal 1969; Durdík 2000, 219–220).

Na předstihový archeologický výzkum realizovaný v roce 2008 v souvislosti s památkovými úpravami objektu, při kterém byla v prostoru podél severní obvodové hradby jádra gotického hradu odkryta mladšími zásahy silně narušená koruna parkánové hradby (obr. 2:1) a pozůstatky mladší, patrně parazitní zástavby parkánu (obr. 2:2), navázal geofyzikální průzkum lokality (Hložek – Křivánek v tisku).

Josef Hložek

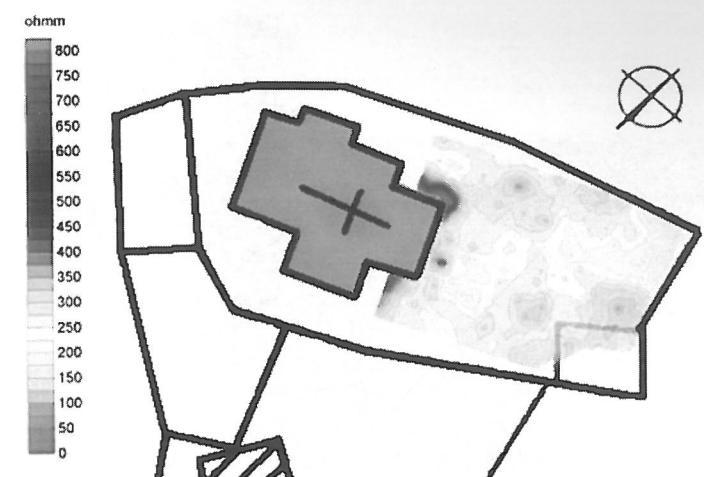
Obr. 4. Chvatěruby (okr. Mělník). Výsledky geofyzikálního měření metodou symetrického odporového profilování ve východní části předhradí hradu. (podle Hložek – Křivánek, v tisku).

Fig. 4. Chvatěruby (Mělník District). Results of geophysical measurement with the method of symmetric resistivity profiling in the east part of the outer bailey of the castle (after Hložek – Křivánek, forthcoming).

Geofyzikální průzkum byl směrován jak do prostoru jádra hradu, tak do okolí, na předhradí stojícího kostela sv. Petra a Pavla.

Cílem geofyzikálního průzkumu západní části hradního jádra a severozápadní části nedostavěného zámeckého křídla bylo zjištění podoby a charakteru zástavby jádra původního gotického hradu. Tento prostor byl v minulosti uměle vyrovnan a užíván jako zahrada. Měření v areálu předhradí bylo zaměřeno na řešení otázek spojených s jeho původní podobou, způsobem vymezení a na otázky související s možnou existencí staršího feudálního sídla. Předhradí bylo, po zániku své primární funkce, užíváno jako hřbitov. V současné době je prostor parkově upraven. Vzhledem k předpokladu reliktů kamenné zástavby i možných dalších úprav zkoumaných ploch, byla zvolena geoelektrická metoda symetrického odporového profilování (SOP). Při terénních průzkumech na obou plochách bylo využito aparatury Archeologického ústavu v Praze RM-15 (Geoscans Research) při síti měření 1x1 m a Wennerově uspořádání elektrod A0,5M0,5N0,5B. Menší hloubkový dosah aparatury daný krátkým uspořádáním (kolem 0,5 m) byl zvolen s ohledem na poměrně malé dostupné plochy pro průzkum i limitované možnosti průzkumu jádra hradu v době jeho stavebních úprav. Naměřená data byla zpracována pomocí softwaru Surfer (Golden software).

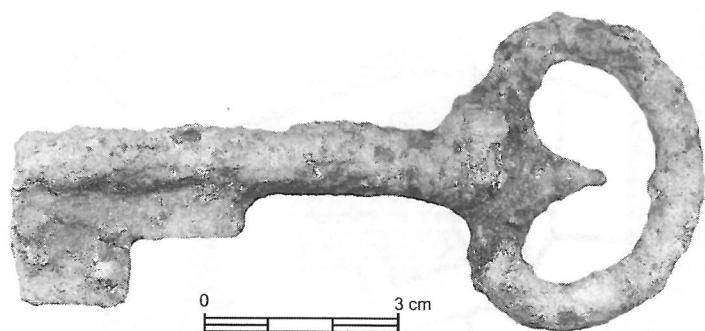
Výsledky geoelektrického odporového měření poskytly cenné informace o odlišném využívání obou částí současného zámeckého areálu (obr. 3). Ze zpracovaných výsledků můžeme předpokládat, že v nižší části sledované plochy mezi renesančním, barokně upraveným zámeckým křídlem a původním jádrem gotického hradu nejsou rozlišitelné jakékoli

Obr. 5. Pořešín (okr. Český Krumlov). Nádvorní zeď budovy v jihozápadní části prvního předhradí hradu (foto: autor).

Fig. 5. Pořešín (Český Krumlov District). Courtyard wall of the building in the southwest part of the first outer bailey of the castle (photo: autor).

Zpráva o výsledcích výzkumu areálů předhradí ...

Obr. 6. Pořešín (okr. Český Krumlov). Železný klíč nalezený v prostoru vstupu do budovy v jihozápadní části prvního předhradí (podle Durdík 2008, upraveno).

Fig. 6. Pořešín (Český Krumlov District). Iron key found in the area of the entrance to the building in the southwest part of the first outer bailey (after Durdík 2008, modified).

existence hradu nebyla zastavěna a mohla být využívána jiným způsobem, např. jako dvůr či jiná komunikačně aktivní plocha. Vyloučit však neleze ani možnou lehčí, zejména dřevěnou zástavbu související spíše s provozním a hospodářským zajištěním hradu. Opomenout pak není možné ani možnost, že veškeré pozůstatky starší zástavby byly zcela sneseny v důsledku intenzivní stavební činnosti vyvolané jak výstavbou a následnými úpravami zámecké budovy situované za širokým šíjovým příkopem, tak výstavbou nikdy nedokončených zámeckých křídel v první polovině 18. století. Situace na ploše původního hradního jádra je zcela odlišná. Anomalie vysokých odporů zde v několika místech indikují jak pod úrovní terénu dochovaná zdiva, tak rozsáhlé plochy destrukce. Jedná se zejména o po-kračování východní obvodové zdi jádra hradu až k místu recentního cihlového schodiště a pozůstatky zdiva navazující na jihozápadní, obloukovité zakřivenou obvodovou zeď jádra hradu nad řekou. Nápadná je pak rovněž plocha destrukce odpovídající s určitou mírou pravděpodobnosti přepokládanému půdorysu

Obr. 7. Pořešín (okr. Český Krumlov). Sonda v prostoru třetí brány s patrnou vyjezděnou plochou komunikace (foto: autor).

Fig. 7. Pořešín (Český Krumlov District). Test pit in the area of the third gate with visible rutted surface of a road (photo: autor).

Obr. 8. Přiběničky (okr. Tábor). 3D model terénních reliktů hradu.

Fig. 8. Přiběničky (Tábor District). 3D model of field relics of the castle.

obytného křídla přisazeného k jižní a západní obvodové zdi jádra hradu. V této zdi byly při stavebních úpravách v roce 2008 odkryty čtyři silně narušené, druhotně prolomené okenní otvory. Na vnitřním lící odkryté svrchní partie obvodové zdi i na špaletách okenních nik byly dokumentovány pozůstatky interiérové úpravy. (Hložek – Křivánek v tisku). Rušivá izometrická anomálie nízkých odporů ve střední části měřené plochy byla způsobena recentním ohništěm.

Při měření v prostoru východně od kostela sv. Petra a Pavla (obr. 4) nebyly rozlišeny takové odporové anomálie, které by odpovídaly existenci podpovrchových kamenných struktur, indikujících existenci předpokládaného staršího feudálního sídla. Jediná výraznější anomálie byla dokumentována v bezprostředním okolí stávajícího kostela. Nelze však vyloučit, že se v tomto případě jedná např. o předzáklad zdi kostela, nebo o kamenné podpovrchové úpravy podél jeho obvodu. V roce 2009 bude dokončen průzkum kolem celého kostela a pozornost bude rovněž věnována prostoru necitlivě upravené bašty v jihovýchodní části předhradí. Nejnižší hodnoty odporů vedle brány do areálu kostela byly způsobeny recentním výkopem pro elektrické vedení.

2. 3. Pořešín (okr. Český Krumlov)

K řešení okruhu otázek spojeného s areály předhradí vrcholně-pozdně středověkých hradů bylo v letošním roce využito předstihového záchranného archeologického výzkumu hradu Pořešína (souhrnně Durdík 2008, 43-84) realizovaného Archeologickým ústavem AV ČR v. v. i. pod vedením Tomáše Durdíka ve spolupráci se sdružením Hrady na Malši, v souvislosti s jeho památkovými úpravami. Existence hradu, založeného Bavory ze Strakonic, je poprvé připomínána v roce 1312. Krátce po svém vzniku přechází hrad směrem za Vítějovice do majetku příbuzného vladyckého rodu. Po roce 1423 získávají hrad Rožmberkové, kteří jej roku 1434 nechávají zbořit.

V roce 2008 byla, podobně jako v předcházejících letech, věnována pozornost z hlediska památkového provozu exponovanému prostoru první a třetí brány (Durdík v tisku).

V prostoru první brány umožňující vstup do areálu prvního, dodatečně v průběhu 14. století založeného předhradí, byl dokumentován jak bořením hradu zcela zničený prostor severovýchodní špalety portálu brány, tak průběh nádvorní zdi budovy situované v jihozápadní části prvního předhradí (obr. 5). V nádvorní zdi budovy byla dokumentována její velmi fragmentárně dochovaná vstupní partie, v jejíž těsné blízkosti byl nalezen železný klíč (obr. 6).

V prostoru třetí brány (obr. 7) byla pod mohutným destrukčním souvrstvím dokumentována nejstarší fáze brány, odstraněná v rámci přestaveb hradu v průběhu 14. století.

Kromě prostoru hradních bran byly položeny sondy také v předpolí hradu, v prostoru plánované výstavby provozní budovy správy hradu. Povrch v severozápadní části předpolí hradu je tvořen výraznými reliéfními útvary, vykazujícími jistou podobnost s pozůstatky zahloubených objektů, či staveb. Statigrafická situace v místě sond byla velmi jednoduchá. Na povrch podloží nasedalo některak mocné souvrství obsahující kovové předměty a keramický materiál datovatelný do konce 13. či přelomu 13. a 14. století. Zejména s ohledem na absenci zvířecích kostí ve zkoumaném prostoru je možné celou situaci interpretovat spíše jako areál aktivit související s výstavbou hradu, který bezprostředně po jeho dokončení zaniká (Durdík v tisku).

2. 4. Příběnice (okr. Tábor)
V souvislosti s řešením otázek spojených jak s problematikou vlastních areálů předhradí, tak bezprostředního ekonomického zázemí vrcholně-pozdně středověkých hradů, byla naše pozornost zaměřena na zcela unikátně dochované, latránem (Hejna 1955; Durdík 2006) a hospodářským dvorem tvořené příslušenství hradu Příběnice (Dvořáková – Hilmera 1947). První písemná zmínka o hradu pochází z roku 1243. Roku 1420 je hrad dobyt táborským vojskem a roku 1437 zbořen (Sedláček 1890, 75). V jarních měsících roku 2008 byl pro-

Obr. 9. Zlenice (okr. Praha-východ). Sonda v prostoru východního vyústění druhého příkopu. V popředí parkánová zeď, v pozadí uzavírací zeď příkopu (foto: autor).

Fig. 9. Zlenice (Praha-východ District). Test pit in the area of the east mouth of the second moat. The outer ward wall in the foreground, the closing wall of the moat in the background (photo: author).

veden povrchový průzkum lokality a povrchové sběry. Sledovány byly rovněž soustavy úvozových cest jak v předpolí hradu, tak jednotlivé úvozy přetínající vlastní hradní areál. Průzkum vybraných, velmi omezených segmentů úvozových cest pomocí detektoru kovů prokázal nejen naléhavou nutnost ochrany těchto pozůstatků středověkých – novověkých komunikací, ale také spíše omezené využití některých úvozů ještě minimálně na přelomu 19. a 20. století.

2. 5. Příběničky (okr. Tábor)

První písemná zmínka vztahující se k hradu pochází z roku 1324. Analýza keramického materiálu získaného při povrchovém průzkumu hradního areálu P. Vařekou (1993) dovoluje datovat vznik hradu již do 13. století. V roce 1420 byl hrad jako majetek Vítkoviců obsazen táborskými vojsky. Na základě smlouvy ze dne 3. 6. 1437, uzavřené mezi Oldřichem z Rožemberka, Bedřichem ze Strážnice a táborskou obcí byl hrad, podobně jako sousední Příběnice, zbořen (Sedláček 1890, 75). Prozatím ne zcela vyřešenou otázkou však zůstává, zda je výstavba hradu zeměpanskou reakcí na velkolepý stavební podnik Vítkoviců na protějším břehu Lužnice v podobě hradu Příběnice, nebo zda se jednalo o stavební počin Vítkoviců nějakým způsobem s hradem Příběnice související. Velmi rozsáhlý hradní areál je na severní straně uzavřen mohutnou šíjovou fortifikací. Dispozice vlastního hradu je dvojdílná. Víceméně oválnému hradnímu jádru na jižní straně dominoval mohutný okrouhlý bergfrid. Severní část jádra hradu pak zaujal rozlehly východní palác. Velmi mohutným příkopem vymezené předhradí nevykazuje žádné stopy zástavby a v současnosti je zarostlé hustou vegetací. V jarních měsících roku 2008 byl v areálu hradu proveden podrobný povrchový průzkum, geodetické zaměření hradního areálu (obr. 8) a povrchové sběry, které významnou měrou přispěly k rozšíření doposud získané kolekce keramického materiálu. Nové zaměření představuje první detailní plánovou dokumentaci objektu. Hradnímu areálu bude věnována pozornost i v následujících výzkumných sezónách. Z hlediska hodnocení celého opevněného komplexu se jako zásadní jeví datace a funkční interpretace rozsáhlého opevněného areálu vymezeného na severní straně mohutnou šíjovou fortifikací a obklopujícího na severní, západní a jižní straně jádro hradu s předhradím. V rámci této plochy prozatím nebyly, kromě reliktů obdélné kamenné na maltu vystavěné stavby o rozměrech 10 x 15 m v těsné blízkosti šíjové fortifikace, zachyceny žádné stopy zástavby. Podobnost tohoto areálu s latrány (např. Durdík 2006), nebo obdobnými aglomeracemi spíše městského typu vznikajícími přímo na předhradích (Meyer 2004, 218) nemusí být čistě náhodná. Vyloučit však nelze ani možnost souvislosti takto rozsáhlé opev-

Obr. 10. Zlenice (okr. Praha-východ). Jižní část sondy v interiéru hospodářského objektu v jihovýchodní části předhradí (foto: autor).

Fig. 10. Zlenice (Praha-východ District). South part of the test pit in the interior of the farm building in the southeast part of the bailey (photo: author).

něně plochy s využitím hradu táborskými vojsky po roce 1420. Velmi dobře si lze na takovéto opevněné ploše představit například zamýšlené vojenské zimoviště.

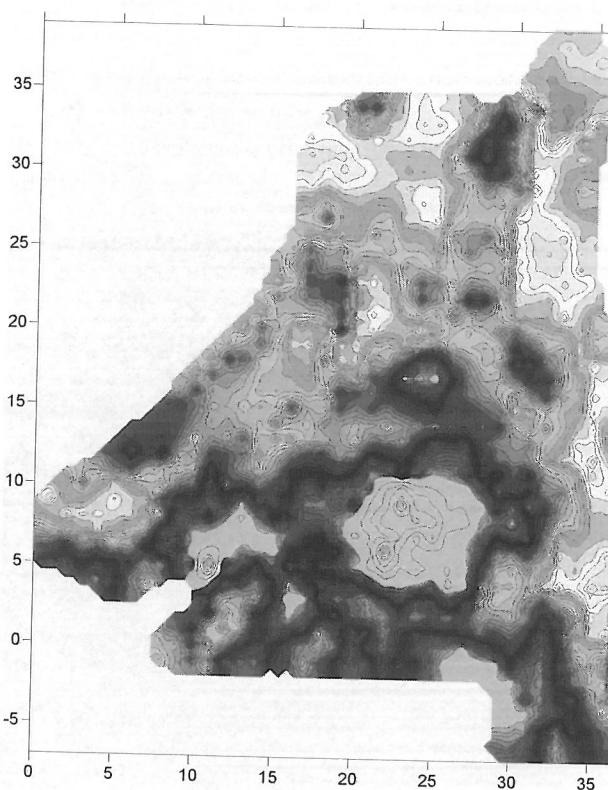
2.6. Zlenice (okr. Praha-východ)

Hrad Zlenice se díky delší dobu trvajícímu předstihovému archeologickému výzkumu, prováděnému Archeologickým ústavem AV ČR v. v. i., v současné době řadí k našim nejlépe zdokumentovaným objektům (z hlediska studia areálů předhradí). Na realizaci archeologického výzkumu v roce 2008 se podílela Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni. Nejstarší zmínka o existenci hradu se váže k predikátu Oldřicha ze Zlenic z roku 1318. První zcela nesporná zpráva o existenci hradu v této lokalitě však pochází až z roku 1351, kdy Jan ze Zlenic zastavuje hrad Štěpánovi Ješkovi z Tetína. V roce 1377 se hrad stává královským manstvím a až do roku 1444, kdy hrad získali do zástavy a později do majetku Kostkové z Postupic, se na Zlenicích vystřídalo několik majitelů. Zánik hradu je možné spojovat s vojenskými akcemi za poděbradských válek v rozmezí let 1463–5. V roce 1465 je zrušen manský závazek a hrad je uváděn jako zbořený (podrobně Sedláček 1927, 52–54; Durdík 2000, 629–630 s lit.).

Kromě geodetického zaměření byly v rámci areálu předhradí položeny dvě sondy Durdík – Hložek v tisku). První sonda, realizovaná v souvislosti s pokládkou inženýrských sítí, byla položena v jihovýchodním vyústění druhého příkopu oddělujícího jádro hradu a předhradí. Druhá sonda pak byla vyměřena v jihozápadní části rozměrné, z části dvoutraktové hospodářské budovy, situované podél jihovýchodní obvodové zdi předhradí (Hložek 2007, 183–184).

V rámci sondy založené v prostoru východního vyústění druhého příkopu (obr. 9) byl zachycen průběh jak jeho uzavírací hradby, tak ve svahu pod ní probíhající, na upraveném skalním podloží založené parkáno-

vé hradby. Šíře parkánu dosahovala v tomto místě 2,4 m. Obě odkryté, z lomového kamene na maltu vystavěné zdi byly, podobně jako i další konstrukce na hradě, nápadně subtilní. S ohledem na dobu vzniku hradu však tato skutečnost nikterak nepřekvapuje. Východní uzavírací hradba příkopu byla založena do zvětralnovitě – splachového souvrství, které obsahovalo kvalitní kera-

Obr. 11. Zlenice (okr. Praha-východ). Výsledky geofyzikálního měření metodou symetrického odporového profilování v areálu předhradí (podle Křivánek 2008).

Fig. 11. Zlenice (Praha-východ District). Results of geophysical measurement with the method of symmetric resistivity profiling in the area of the bailey (after Křivánek 2008).

mický materiál datovatelný na konec 13. či na přelom 13. a 14. století. Totožný keramický materiál byl zachycen i v ostatních částech sondy.

Druhá sonda (obr. 10) situovaná v interiéru hospodářského objektu v jihovýchodní části předhradí přinesla zcela neočekávané informace o jeho stavebním vývoji. V rámci sondy byl dokumentován průběh líce příčky, oddělující obě části budovy, navazující na jižní (vnější) straně na masivní přizdívkou zesílenou obvodovou zeď předhradí. Na nádvorní straně objektu byla příčka přisazena k suterénu, který byl zalámán do skalního podkladu. Na základě vyhodnocení získaného souboru keramiky a vyhodnocení vzájemných vztahů dokumentovaných statigrafických jednotek, můžeme datovat vznik vnější obvodové zdi předhradí již na počátek doby stavby hradu koncem 13. či na přelomu 13. a 14. století.

Geofyzikální průzkum předhradí (obr. 11), podpořený výsledky sondáže v tomto prostoru v minulých výzkumných sezónách (Durdík – Hložek – Kašpar 2008), pak prokázal nejen velmi malou mocnost dochovaného souvrství na většině plochy předhradí a jeho bezprostřední ohrožení erozí i relativně volným návštěvnickým režimem. Zároveň výzkum prokázal existenci výrazné pravoúhlé anomálie v jihozápadní části předhradí, v místě nápadně rovné plošiny, vyplněné hlinitým materiélem. Tento objekt o rozloze cca 8 x 10 m je na jihovýchodní a jihozápadní straně přisazen k obvodové hradbě předhradí. Funkční interpretace tohoto objektu je úkolem dalšího výzkumu. V této části předhradí však můžeme předpokládat patrně další budovu, která souvisí s největší pravděpodobností s hospodářským či provozním zajištěním hradu.

Na základě výsledků elektroodporového měření se pak s určitou mírou pravděpodobnosti podařilo rekonstruovat základní komunikační schéma areálu předhradí. Hlavní komunikace procházející první branou a směřující k mostu přes druhý příkop a věžovitou branou s kolébkovým padacím mostem (Durdík 2005, 128 s lit.) do hradního jádra, patrně nevedla v trase současné cesty, směřující podél jihovýchodní strany předhradí a pak dále do jihovýchodní části druhého příkopu, ale vedla spíše podél západní strany předhradí k vnější hraně druhého příkopu.

3. Závěr

V rámci výzkumu areálů předhradí v roce 2008 se podařilo získat neobyčejně velké množství informací nejen o formální a prostorové struktuře zkoumaných lokalit, ale také cenný archeologický materiál. Nově získané nálezy umožňují nejen zpřesnění datace některých lokalit a poznání dílčích komponent jak v rámci hradních dispozic, tak v jejich nejbližším okolí, ale také přináší nové informace týkající se sociálního prostředí a každodennosti vrcholně-pozdně středověkých hradů v Čechách. V případě hradu Porešín jsme měli jedinečnou možnost dokumentovat reálný způsob bouracích prací, zaměřených na znemožnění uzavření objektu a jeho další vojenské využití, společně se stopami zámrnného vypalování. Zcela neočekávané výsledky pak přinesly výzkum v předpolí hradu, kde byly odkryty pozůstatky pracoviště, které patrně souvisí se stavbou hradu. Sondáž v areálu hradu Zlenice, směřovaná do prostoru východního vyústění druhého příkopu a do jihozápadní části hospodářské budovy, situované podél jihovýchodní obvodové zdi předhradí, přinesla nejen neobyčejně kvalitní archeologický materiál umožňující zpřesnění datace doby založení hradu, ale také neocenitelné informace o charakteru a vývoji zástavby předhradí i opevnění hradu. Geofyzikální průzkum předhradí pak přispěl k získání určité představy o možném základním komunikačním schématu této části hradní dispozice. V případě hradu Chvatěruby byly získány nové informace o charakteru zástavby a pozdějšího využití hradního areálu. Kombinací celkového plánu jádra hradu a výsledku geofyzikálního průzkumu bylo možné získat nové prostorové údaje o jeho vnitřní zástavbě a pravděpodobném členění. Na základě výsledků geofyzikál-

ního měření v okolí kostela sv. Petra a Pavla pak můžeme s určitou mírou pravděpodobnosti vyloučit jednu z ploch v rámci původního předhradí jako možné místo existence staršího feudálního sídla. Jako velmi přínosná se ukázala nově pořízená plánová dokumentace hradu Čejchanov a Příběničky, využitelná nejen při řešení otázek kladených v rámci výzkumného záměru „Opomíjená archeologie“, ale také v oblasti archeologické památkové péče.

Literatura a prameny

- Durdík, T. 1977:** K chronologii obytných věží českého středověkého hradu – Zur Chronologie der Wontürme tsechischer Mittelalterlicher Burgen, *Archaeologia historica* 2, 221-228.
- Durdík, T. 1980a:** Povrchový průzkum a zjišťovací výzkum hradu Čejchanova, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 20, 251-272.
- Durdík, T. 1980b:** K chronologii keramiky 14.-počátku 15. století ve východní části středních Čech – Zur Chronologie der Keramik des 14.-bis Anfang des 15. Jarhunders im Ostrcil Miteelböhmens, *Archaeologia historica* 5, 361-368.
- Durdík, T. 1983:** Hospodářské objekty a doklady výroby na hradech v povodí Berounky a severním Podhradsku – Wirtschaftsobjekte und Produktionsbelege auf Burgen im Flussgebiet der Berounka und in nördlichen Podhradsku, *Archaeologia historica* 8, 471-478.
- Durdík, T. 2000:** Ilustrovaná encyklopédie českých hradů. Praha.
- Durdík, T. 2004:** Die Vorburgen der böhmischen mittelalterlichen Burgen, *Château Gaillard* 21, 65-69.
- Durdík, T. 2005:** Ilustrovaná encyklopédie českých hradů: Dodatky 2. Praha.
- Durdík, T. 2006:** Latran – ein specigischer Typ der befestigten Unterburgsiedlungen in Böhmen, *Château Gaillard* 22, 109-118.
- Durdík, T. 2008:** Hrady na Malši. Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, svazek 15. Praha.
- Durdík, T. v tisku:** Předstihový výzkum hradu Pořešín v roce 2008, ZČAS.
- Durdík, T. – Hložek, J. v tisku:** Výzkum hradu Zlenice v roce 2008, ZČAS.
- Durdík, T. – Hložek, J. – Kašpar, V. 2008:** Nálezová zpráva o předstihovém archeologickém výzkumu na hradě Zlenice v roce 2007. Archiv NZ ARÚ AV ČR v.v.i č.j. 7507/08.
- Dvořáková, V. – Hilmera, J. 1947:** Rožmberský latrán pod Příběnicemi, *Zprávy památkové péče* VII, 121-126.
- Fridrich, R. 2004:** Vorburgen Rheinischer Mottem und Wasserburgen, *Château Gaillard* 21, 99-111.
- Hejna, A. 1955:** Archeologický výzkum latránu pod Příběnicemi, *Jihočeský sborník historický* 24, 79-90.
- Hložek, J. 2006:** Předhradí vrcholně středověkých hradů – Die Vorburgen der hochmittelalterlichen Burgen, *Castellogen bohemica* 10, 31-38.
- Hložek, J. 2007:** Einige Bemerkungen zu den Beziehungen der Kern- und Vorburgareale mittelalterlicher Burgen in Böhmen, *Burgen und Schlösser* 3, 179-184.
- Hložek J. – Křivánek, R. v tisku:** Předstihový archeologický výzkum hradu a zámku Chvatěruby okr. Mělník. ZČAS.
- Lacinger, L. – Líbal, D. 1969:** Chvatěruby zámek. Stavebně historický průzkum. Passport SÚRPMO, rkp. Praha.
- Meyer, W. 2004:** Vorburgen. Bemerkungen zur topographisch-baulichen und funktionellen Vielfalt sowie zur terminologischen Unschärfe, *Château Gaillard* 21, 215-227.
- Neustupný, E. 1986:** Nástin archeologické metody, *Archeologické rozhledy* 38, 525-548.
- Neustupný, E. 1994:** Settlement area theory in Bohemian archeology, *Památky archeologické – Supplementum* 1, 248-258
- Vařeka, P. 1993:** Povrchový průzkum hradu Příběničky okr. Tábor, *Castellologica Bohemica* 3, 95-110.
- Sedláček, A. 1882-1927:** České hrady, zámky a tvrze království českého. Praha.
- Žižka, J. 1995:** Kostel sv. Petra a Pavla v Chvatěrubech, *Průzkumy památek* II, 92-98.

Poděkování

Za spolupráci a cenné podněty a připomínky děkujeme prof. PhDr. T. Durdíkovi, DRSc., Mgr. R. Veselé patří náš dík za pomoc při zpracování geodetických dat. Naše poděkování rovněž patří všem pracovníkům školicího střediska Ministerstva obrany na Komorním hrádku za pomoc a vstřícnost při dokumentaci částečně ve vojenském prostoru ležícího hradu Čejchanova.

Summary

The aim of the research of baileys of high/late medieval castles in Bohemia, realized within the framework of the research project of the Department of Archaeology of FF ZČU in Plzeň „Neglected archaeology“ was to collect an initial corpus of data enabling a complex evaluation of this issue, which is rather less debated in both Czech and European current professional literature. The purpose of this part of the research intention is the evaluation of a larger number of baileys of high/late medieval castles from the point of view of their time and space relations to the other parts of castle layouts as well as from the point of view of their formal structure.

During the research of areas of baileys in 2008, we succeeded in obtaining an unusually large amount of information on both the formal and spatial structure of the surveyed sites, but recovered also valuable archaeological material. The newly obtained finds allow us not only to precise the dating of several sites and to better understand partial components within castle layouts and in their close proximity, but they also provide new information concerning their social environment and everyday life in high/late medieval castles in Bohemia. In the case of Pořešín castle, we had a unique opportunity to document the real method of demolition work, preventing the enclosure of the building and its further military use, including traces of intentional burning. Quite unexpected results were obtained during the investigation in the foreground of the castle, where remnants of a workshop were unearthed, which had probably been connected with the construction of the castle. Probing in Zlenice castle concentrated on the area of the east mouth of the second moat and on the southwest part of the farm building, situated along the southeast perimeter wall of the outer bailey, and produced not only high quality archaeological material enabling us to date more precisely the time of foundation of the castle, but also invaluable information about the nature and development of the built-up area of the outer bailey and about the fortification of the castle. Geophysical survey of the outer bailey then contributed to the acquisition of a certain idea of the possible basic road network in this part of the castle. In the case of Chvatěruby castle, new information was obtained about the nature of the built-up area and about the later use of the castle area. Through combination of the plan and results of geophysical survey of the core of the castle, it was possible to obtain new spatial data about its inner development and probable zoning. On the basis of results of geophysical measurement in the vicinity of St. Peter and Paul's Church, we can, with a certain measure of probability, rule out one of the areas within the original outer bailey as the possible place of existence of an earlier feudal residence. The recently drawn up plan documentation of the castles of Čejchanov and Příběničky proved to be very beneficial and useful not only when solving the questions asked within the research project „Neglected archaeology“, but in the field of monument care as well.